

BRANDVEILIGHEID EN ZELFSTAN DIG WONENDE OUDEREN

SIGRIN DROST-HOFMAN,
Nieman Groep

RENÉ HAGEN,
IFV Zutphen

JACQUES MERTENS,
Peutz

PETER VAN DE LEUR,
DGMR

OUDEREN BLIJVEN LANGER ZELFSTANDIG WONEN. DE AFBOUW VAN DE AWBZ EN HET SCHEIDEN VAN WONEN EN ZORG STIMULEREN DEZE ONTWIKKELING. MAAR HOE ZIT HET MET DE ZELFREDZAAMHEID VAN DEZE GRIJZE POPULATIE IN GEVAL VAN BRAND? MOET DE REGELGEVING WORDEN Aangepast om de veiligheid van senioren te garanderen. Over deze en andere vragen buigt zich het expertpanel. Deelnemers aan het expertpanel zijn Sigrin Drost-Hofman, Nieman Groep, René Hagen, IFV, Jacques Mertens, Peutz, en Peter van de Leur, DGMR.

1. VRAAGT DE TRANSITIE NAAR LANGER ZELFSTANDIG WONEN DOOR EEN GRIJZE POPULATIE OM AANPASSING VAN BRANDVEILIGHEIDSEISEN VAN WONINGEN? OF IS DE REGELGEVING ADEQUAAT?

RENÉ HAGEN: “Deze transitie vraagt in ieder geval om aandacht voor de brandveiligheidssituatie. We weten dat verreweg de meeste mensen bij brand in de woonsituatie omkomen. En dat senioren ongeveer 2,5 x zo vaak het slachtoffer zijn van brand dan mensen onder de 65. Dan is het eenvoudig uit te rekenen dat, als we met een vergrijzende zelfstandig wonende populatie niets veranderen aan de brandveiligheidssituatie, het aantal slachtoffers bij brand in algemene zin zal toenemen, met een sterkere toename onder ouderen. Op basis van de demografische prognoses hebben we berekend dat deze toename tot 2030 16 procent respectievelijk 60 procent zal zijn. Dat zijn cijfers om goed over na te denken. Dat wil echter niet zeggen dat de oplossing direct of uitsluitend gezocht moet worden in – strengere – regelgeving.”

JACQUES MERTENS: “De regelgeving met betrekking tot ‘zorg voor ouderen’ is, naar mijn mening, adequaat genoeg. Let wel, dat betreft dan gebouwen met een zorgfunctie. Maar er is een beweging dat mensen langer thuis blijven wonen. Dat vraagt wel zeker om aanpassingen. Ook in de regelgeving. De regelgeving met betrekking tot zorg, bouwen en gebruik loopt niet synchroon: de zorg gaat uit van langer thuis wonen, maar de bouwregelgeving (nog) niet. Een tweede daarmee samenhangend probleem is dat een verschuiving plaatsvindt van een ‘geconcentreerde’ aanpak in zorggebouwen, wat eenvoudiger te controleren is, naar een situatie waarbij een serie woningen in feite elk een klein zorggebouwtje vormen. Controle op naleving wordt daarmee erg lastig. Dat pleit ervoor om – naast regelgeving – ook te focussen op het gebruik van de woning en het gedrag van bewoners.”

SIGRIN DROST-HOFMAN: “In veel woonzorgcentra is de brandveiligheid onvoldoende geregeld met grote risico’s tot gevolg. Door het scheiden van wonen en zorg – uit eigen beweging of gedwongen door de aanpassingen in het AWBZ-stelsel – worden die risico’s nog groter. Zo hoeft er helemaal geen BHV meer in het gebouw aanwezig te zijn! Wie helpt de minder-zelfredzame bewoner dan bij brand uit de woning? Zullen eigenaren en zorgverleners vanuit hun ‘zorgplicht’ en eigen verantwoordelijkheid maatregelen nemen om de wegvallende organisatorische maatregelen te compenseren?”

SIGRIN DROST-HOFMAN: “Een voor de hand liggende gedachte is het aanpassen van de regelgeving, zowel ten aanzien van intramurale als extramurale zorg. Het aanscherpen van regelgeving staat echter haaks op de reeds jaren in gang gezette deregulering en het grotere accent op de eigen verantwoordelijkheid. Ik ben voorstander om meer accent te leggen op bewustwording van de brandveiligheidsrisico’s en veel meer op basis van werkelijke risico’s integrale en afgewogen keuzes te maken voor brandveiligheidsvoorzieningen. Want: het aanpassen van regelgeving leidt niet per definitie tot veiliger gebouwen.”

PETER VAN DE LEUR: “Aanpassingen van de regelgeving lijken mij juist zeer wenselijk. De regelgeving voor woningen gaat in hoofdzaak uit van zelfredzame, mobiele bewoners die bij brand zonder hulp van buitenaf snel zelfstandig het gebouw ontvluchten. Thuiszorginstellingen vullen die regels mondjesmaat aan met extra voorzieningen als zij zorg verlenen aan patiënten waarvoor dat uitgangspunt overduidelijk niet klopt. Nu in korte tijd het aantal verminderd zelfredzame, maar wel zelfstandig wonende mensen, sterk toeneemt, wordt het ‘restrisico’ dat dergelijke bewoners slachtoffer worden van een brand wel erg groot. Het is daarom zonder meer verstandig om nog eens na te denken of het huidige stelsel voldoet. Ik ga er vooralsnog vanuit dat aanpassingen nodig zijn.”

2. IS MET HET OOG OP DE VERGRIJZENDE POPULATIE EEN ANDERE AANPAK VAN BRANDVEILIGHEID VAN WONINGEN VEREIST – BIJVOORBEELD MEER EIGEN VERANTWOORDELIJK EN/OF MEER ACCENT OP DE RISICOBENADERING?

JACQUES MERTENS: “In eerste instantie moet aangestuurd worden op de eigen verantwoordelijkheid. Met gebruikmaking van slimme technologie. Zo hebben steeds meer ouderen een persoonlijk alarm waarmee ze eenvoudig contact kunnen maken met een alarmcentrale die vervolgens een zorgverlener langs kan sturen. Op zo’n systeem kunnen ook rookmelders worden aangesloten, zodat ook ‘s nachts hulp, bijvoorbeeld van burens, gemobiliseerd kan worden. Dat is snel en relatief goedkoop te realiseren en sluit aan bij de ideologie van de ‘participatiemaatschappij’.”

SIGRIN DROST-HOFMAN: “Voor een veilige leefomgeving is inderdaad de eigen verantwoordelijkheid – en daarvoor noodzakelijk bewustwording – nodig bij bewoners, zorgaanbieders en verhuurders. Een brandveilige omgeving ontstaat pas als mensen zich bewust zijn van de risico’s die er spelen. En die risico’s kunnen zeer uiteenlopend zijn. Door een doelgerichte aanpak met risico-afweging per gebouw, straat of wijk bereik je voldoende brandveiligheidsniveau, waarbij het beoogde veiligheidsniveau en de daarvoor in te zetten maatregelen samen met de bewoners worden vastgesteld.”

PETER VAN DE LEUR: “In een veel grotere rol voor eigen verantwoordelijkheid geloof ik niet, de kans om slachtoffer te worden van brand is te klein om te kunnen verwachten dat bewoners, maar ook eigenaren van instellingen en bouwers bij hun handelen de brandrisico’s veel bewuster meenemen. De overheid zal via de regelgeving een ondergrens moeten leggen en die bewaken.”

PETER VAN DE LEUR: “De risicobenadering waarop Sigrin doelt, zit tot op zekere hoogte al in het huidige Bouwbesluit. Daar zijn namelijk zeven niveaus van wonen met zorg opgenomen, en dat geeft al mogelijkheden voor risicodifferentiatie. Maar die wordt nog niet ten volle benut. Een ruimere risicobenadering stelt een aanvrager nog beter in staat met een slimme combinatie van maatregelen van verschillende aard problemen op te lossen. Een genuanceerde afweging van de risico’s kan ervoor zorgen dat zwaardere maatregelen alleen worden genomen waar zij echt nodig zijn, maar dat ze daar dan ook betaalbaar zijn. Maar pas op: Een brede risicobenadering vergt wel meer gegevens en kennis dan een systeem met regels, en die moeten breed beschikbaar zijn, anders blijft het bij woorden en voorbeeldjes. Hier ligt een schone maar zeker niet simpele taak voor overheid en industrie.”

RENÉ HAGEN: “De overheid zou wat mij betreft eerst doelen moeten formuleren. Bijvoorbeeld om met de vergrijzende thuiswonende bevolking in 2030 niet meer brandslachtoffers in de woonomgeving te hebben dan nu. Dat geeft dan een mooi startmoment en een stip op de horizon. Vanuit die doelstelling kan dan bezien worden welke maatregelen zo effectief en efficiënt mogelijk bijdragen aan het halen van die doelstelling. Een belangrijk hulpmiddel is het vaststellen van scenario’s. Hoe zien brandscenario’s (inclusief vluchtscenario’s) er uit bij woningen waarin ouderen wonen? Verminderde motoriek, slechter functionerende zintuigen, geheugenverlies en fysieke beperkingen zorgen voor gehele andere kansen op brand, en reacties bij brand dan bij jonge en gezonde mensen.

BEST PRACTISES VOLGENS SIGRIN DROST-HOFMAN

“Veel ouderen kiezen er zelf voor langer zelfstandig te blijven wonen. Zij willen graag midden in de wijk blijven wonen en actief blijven meedoen in de maatschappij. Door in bestemmingsplannen en beleidsplannen in te spelen op deze wens en ouderenhuisvesting gelijkmatig te verspreiden over gebouwen en wijken in plaats van veel minder zelfredzame personen in één gebouw te concentreren, kan bij calamiteiten een beroep worden gedaan op hulp uit de directe omgeving en kunnen gevolgen bij brand beperkt blijven.”

LESSONS LEARNED VOLGENS SIGRIN DROST-HOFMAN

“Uit de projecten waar ik als adviseur aan tafel heb gezeten, heb ik geleerd dat partijen zich veelal niet bewust zijn van het veiligheidsniveau van hun gebouw. Vaak wordt gedacht: ‘ik voldoe aan de regels en dus is mijn gebouw brandveilig’. Door partijen inzicht te geven in de mogelijke gevolgen bij brand en de invloed die zij daarop kunnen uitoefenen door bepaalde investeringen te doen in brandveiligheidsvoorzieningen, gaan zij actief nadenken over de brandveiligheid van hun gebouw.”

OVERHEID MOET DOELEN FORMULEREN

LESSON LEARNED VOLGENS PETER VAN DE LEUR

"Eigenaars en instellingen zouden zich bij de bouw bewuster moeten tonen van de verschuivende zorgvraag in de loop van de tijd, door in voorzieningenniveau rekening te houden met de grootste vraag. Nu gebeurt dat nog weinig, en aanpassingen zijn dan erg duur."

BEST PRACTISES VOLGENS RENÉ HAGEN

"We kunnen nog niet aangeven wat best practises zijn, omdat we de oorzaken van branden en slachtoffers bij branden waarbij senioren betrokken zijn nog onvoldoende geanalyseerd hebben. Dat gaat het lectoraat Brandpreventie van de Brandweeracademie dit jaar in samenwerking met de Brandwondenstichting doen."

MOBIELE SPRINKLER.

Een voorziening, die in Engeland al gebruikt wordt en waar ik zo op het eerste gezicht wel enthousiast over ben, is een mobiele sprinkler. Die wordt zonder enig hak- en breekwerk in woningen geplaatst bij mensen die bijvoorbeeld bedlegerig zijn en dus bij brand niet kunnen vluchten. Wellicht een mooie combinatie voor als we bij zelfstandig wonende mensen een traplift plaatsen, want dan weet je per definitie dat ontvluchting bij brand heel problematisch wordt..."

3. LIGT HIER WELLICHT OOK EEN TAAK VOOR DE BRANDWEER DIE IMMERS STEEDS MEER INZET OP PREVENTIE, ZIE BIJVOORBEELD HET PROGRAMMA BRANDVEILIG LEVEN?

SIGRIN DROST-HOFMAN: "Vanuit het huidig beleid van de Brandweer, om meer te doen aan preventie en bewustwording, ligt het voor de hand de Brandweer in deze taak te betrekken."

RENÉ HAGEN: "Absoluut, maar dan wel met de nadruk op het woordje 'ook'. De grootste verantwoordelijkheid voor de brandveiligheid in de woonomgeving ligt bij de bewoners zelf en omdat het hier om een groep gaat die wellicht die eigen verantwoordelijkheid niet alleen kan dragen, ligt er ook een verantwoordelijkheid bij familieleden, maar ook bij de gemeenten, en koepels zoals Actiz en Aedes. De brandweer voelt zich ook mede verantwoordelijk en heeft de campagne in de brandpreventieweken dit jaar voor de tweede keer op rij al in het teken staan van de zelfstandig wonende ouderen. Bij het programma Brandveilig Leven is dit thema ook één van de belangrijkste aandachtspunten. Maar het moet wel een samenspel zijn tussen meerdere actoren."

JACQUES MERTENS: "De brandweer (of een andere partij) kan een belangrijke rol spelen in de gedragsaanpassing, daarmee bereik je het snelst effect. Door bewoners te bezoeken en woningen te bekijken kunnen de risico's in kaart worden gebracht en kan aan de bewoner worden uitgelegd hoe te handelen om de risico's te verkleinen."

PETER VAN DE LEUR: "De brandweer heeft het natuurlijke gezag om een belangrijke rol te spelen. Voor concrete advisering doet de brandweer er overigens goed aan om samenwerking te zoeken met deskundigen in onderzoekinstellingen, adviesbureaus en bedrijven omdat daar de 'harde' kennis ligt over brandgedrag van materialen, slimme installaties en meer. Dat geldt ook voor preventieve advisering in bouwprojecten. Nogal wat 'brandweerpreventisten' adviseren zonder te worden gehinderd door veel kennis. Een beroep op eigen verantwoordelijkheid kan niet in de plaats komen van goede regels. Goede regels geven alle partijen, ook de vele zonder specifieke deskundigheid op brand, houvast bij het ontwerpen, realiseren en gebruiken van een brandveilig gebouw. Daar is voor de regelgever nog een wereld te winnen."

RENÉ HAGEN: "Ik ken het brandpreventieveld goed en herken de uitspraken van Van de Leur niet. Niet in de zin dat het vaak voorkomt. Dergelijke situaties zijn uitzonderingen, zoals die ook bij de ontwerpers, bouwers en hun adviseurs voorkomen."

4. WAT ZIJN IN JOUW OGEN ADEQUATE FYSIEKE MAATREGELEN OM WONINGEN GESCHIKT TE MAKEN VOOR OUDERENHUISVESTING? SPRINKLERS, BRANDWEREND IMPREGNEREN VAN MEUBILAIR ENZ.?

RENÉ HAGEN: "Op dit ogenblik zijn we internationaal de maatregelen aan het verzamelen voor een 'shortlist'. Woningssprinklers, mobiele sprinklers, naar burens of mobiele telefoon doorgesloten rookmelders, combinatie van rookmelders en trilmatjes, moeilijk brandbaar meubilair en matrassen, fysiek veilige kookomgevingen – dat zijn zo enkele mogelijkheden. Maar het is zaak om vooraf de casuïstiek - ervaringen met woningbranden bij ouderen – te analyseren en om met z'n allen goede scenario's vast te stellen die antwoord geven op vragen als: waarom senioren vaker brand hebben, en waarom zij vaker slachtoffer worden bij brand, en om daarna de juiste maatregelen te benoemen. Maar zoals gezegd zijn fysieke veiligheidsmaatregelen maar één loot aan de boom met mogelijke maatregelen."

SIGRIN DROST-HOFMAN: "Welke maatregelen het meest zinvol zijn, is afhankelijk van de situatie en het gewenste veiligheidsniveau. Met een risicogerichte aanpak wordt een maatwerkoplossing geboden. Zo kan het in een gebouw waarin veel minder-zelfredzame personen wonen zonder dat er directe hulp beschikbaar is bij brand, het wenselijk zijn een automatische blusinstallatie in te zetten, terwijl er in een gebouw met een laag percentage minder-zelfredzame personen en een grote sociale binding, kan worden volstaan met een voorziening ten behoeve van het alarmeren van burens. Een relatief eenvoudige oplossing is de verplichte rookmelder, niet alleen in de verkeersruimte van de woning te projecteren, maar in alle verblijfsruimtes, en die ook onderling te koppelen."

JACQUES MERTENS: "Sprinklers zullen zeker helpen. Ze kunnen een brand klein houden of zelfs blussen maar zullen niet in alle gevallen levensreddend zijn omdat de rookontwikkeling (met name 's nachts) een risico blijft. Bedacht moet worden dat dergelijke installaties bij nieuwbouw relatief eenvoudig aan te brengen zijn, bij bestaande woningen is dat lastiger. Als het gaat om bouwkundige maatregelen – die pas op langere termijn effecten laten zien – dan gaat dat vooral op voor nieuwbouw woningen, dus ook hier moet je het in feite hebben van de nieuwbouw. Bouwkundige maatregelen hebben overigens pas op langere termijn effect. Tegenover aanpassingen in de inrichting (brandvertragend geïmpregneerd meubilair, matrassen etc.) – de effecten daarvan zullen met een termijn van 5 à 10 jaar merkbaar zijn - staan bouwkundige aanpassingen – de effecten daarvan zullen, gezien de lange levensduur van woningen, pas met 15 à 20 jaar merkbaar worden. Daar komt bij dat de bouwkundige staat van woningen doorgaans van dien aard is dat wezenlijke verbeteringen lastig zijn (erg oude woningen met houten vloeren en dergelijke daargelaten). Bijvoorbeeld de keukens brandwerend uitvoeren is lastig, omdat zelfsluitende deuren in het gebruik niet wenselijk zijn en kunnen worden geblokkeerd. Wel zou het in bijvoorbeeld een appartementengebouw wenselijk zijn dat de toegangsdeur daadwerkelijk rookwerend wordt uitgevoerd en niet langer via de fictie dat de rookwerendheid 1,5 maal de brandwerendheid als 'rookwerend' wordt bestempeld. Hierdoor lopen de bewoners van andere appartementen minder kans last te hebben van rookverspreiding via gangen. Installaties als rookmelders, liefst in combinatie met een vorm van doormelding (persoonlijk alarm, burenalarm etc.), zijn maatregelen die (ook in bestaande woningen) eenvoudiger en sneller in te voeren zijn en zeker een positief effect zullen hebben. Gebruik van moeilijk brandbare inrichtingselementen in een woning zal eveneens een positieve invloed hebben omdat de kans op brand kleiner wordt én een eventuele beginnende brand niet snel zal groeien. Bovendien is dit relatief eenvoudig in te voeren, bijvoorbeeld door het gebruik van brandvertragende middelen in meubilair verplicht te stellen. Mede gezien de relatief korte levensduur van veel meubilair zullen de nieuwe materialen binnen enkele jaren de huidige in belangrijke mate hebben verdrongen. Dergelijke maatregelen kunnen daarmee relatief snel tot effect leiden. Je kunt ook denken aan aanpassingen in het gedrag. Gedragsaanpassingen vragen goede communicatie naar de bewoners (vooral bij ouderen), maar zullen snel (vrijwel direct) effect hebben."

PETER VAN DE LEUR: "Extra maatregelen kunnen gericht zijn op een verstandige combinatie van:

- het vroeg alarmeren van bewoners en daardoor extra tijd voor bestrijden, vluchten, en assistentie inroepen, bijvoorbeeld door gekoppelde rookmelders naar de burens, of automatische melders met slimme doormelding naar hulpverleners dicht in de buurt;
- beperken van rookverspreiding binnen een woning door brandwerende deuren en oploopschermen, en buiten de woning door vrijloopdrangers;
- het voorkomen van brand, door extra beveiliging in de elektrische installatie (vonkdetectie, vermijden van losse snoeren en adapters); door brandvertragend meubilair en stoffering; en door het vermijden van open vuur;
- voorkomen van doorgroei van een beginnende brand, bijvoorbeeld door installatie van een woningsprinkler;
- organiseren van snel inzetbare redding op korte afstand, 'wijkhulpverlening'.

LESSON LEARNED VOLGENS JACQUES MERTENS

We hebben vooral geleerd dat er nog (te) veel onbekend is. Na een 'grote brand' of een brand met slachtoffers wordt vaak wel een onderzoek gedaan naar de oorzaak. Van kleinere branden, de oorzaak en (potentiële) gevolgen daarvan weten we in feite onvoldoende om een goed beleid op te kunnen baseren. Om tot een goed pakket van maatregelen te komen zou er daarom meer onderzoek plaats moeten vinden naar ook de kleinere (woning-)branden. Gevolgen, oorzaken en de situatie ter plaatse zijn daarbij van belang."

BEST PRACTISES VOLGENS JACQUES MERTENS

"Er zijn initiatieven voor wooncomplexen die geschikt zijn om langdurig te wonen. Met de benodigde (medische) voorzieningen in het complex of de directe omgeving. In het complex worden meer installaties dan normaal aangelegd (denk aan een intercomsysteem o.d.). Per woning kun je deze en andere systemen activeren zodra daaraan behoefte is."